

"Mind két költő a hazaszeretetről ír verseiben. Leírja az emberek szenvedését és verseikben harcolnak értük. A haza sorsáról, hogy nekünk már jobb legyen mint nekik volt. József Attila leírja gyermekori na, jait, kevés jó vagy egyáltalán nincsenek igazi szóp gyermekkori emlékei. Egyik költő sen kapott rendes állást, de a költészetben, verseikben igazi sikert értek el."

"Radnóti verseiben a hazaszeretett leírása tetszett a legjobban. Verseiben az emlékezés, vágy és az álom a főszereplő. Hatalmas erőfeszítéssel, ellentétekre ébred. A valósággal s embe kell néznie. József Attila versei hazáról, szólnak. Szabadságért, jogokért harcol verseiben. Nekem ezért tetszik ez a két költő, mert még a végső pillanatban sem adja fel a harcot

három akaratukkal, megvédik, és igazságukért küzdenek."

Balog József

"Mondtam G. barátomnak: - Átaludtam a hatvanas éveket. - mire ő: semmit sem vesztettél." T. gyakran idézi ezt a jelenetet, de elfelejti a folytatást: "Ha a hatvanas éveket kihagytad, Madár, a Jóisten tudja, mit kezdesz a hetvenesekkel!"

Tom Wolf gondolatmenete szerint - ha nem is kifejezetten holdkóros állapotban - a hetvenes évek, sőt a nyolcvanas évek eleje teljes intellektuális ürességben zajlott. /Festett malaszt. Bp. 1984./ Igaz, könyvét 1975-ben írta, így némi alagság van annak, ha azt mondja, hogy a kultúra fellegvárát még nem szállták meg a modernizmus alapjait nem kezdte ki senki. Mire Bartos Tibor fordítása megjelent, már eltelt kilenc év. Javasolt sok mindent másként látni a képzőművészetek "bugatójában". Vallásalapítókat és aknanélyitőket. /Bauhausból bugatóba. Mozgó Világ, 3-4./ És hozzátehetjük: nomádokat, ellenforradalmárokat, mágusokat, akik erőnek erejével bizonyították a "Paradicsom" valódi "Elvesztettségét", és leginkább komisz varázstudományukkal mulattatták. Afféle újfajta Prospero-szigetet hoztak létre, ahol a varázslással együtt engedékenyen és barátságosan csalogatták a kedvükre való médiumokat a stúdiók homályába, hogy a titkok "mesterségéről" fellebbentsék a leplet. Látni bohócokat, csavargókat. Hová tartanak? Egy filozófiai hontalan Vladimir Jankélévitch szerint "az új remény elébe, új családások felé, végtelenbe vezető 'másfelé'. Hagynak bennünket - Rilke kifejezésével élve - valahol a befejezhetetlenségben." A történelem szemléletének a művész számára kínáló új formája a kategóriák terrorjának megszüntetését sürgeti. És miért? - kérdezi Edgar Morin: Kifelé a XX. századból /Ed. Fernand Nathan. Paris, 1981./ című könyvében! "Hogy ismét eljussunk a valósághoz."

Az ítések éleslátása, a filológus oknyomozás és a fogyasztásban mutatkozó statisztikai mennyiségek igen eltérő módon, helyzetben és céllal formálták meg a kortárs-művészetről alkotott ítéletet. Csakittartózkodással, kétségekkel vehetjük fel a képzőművészeti mű azon esélyét, mely szerint nintha valaha is több dimenziós szerveződési centrummá tudott volna válni. Mert milyen jó lenne egyetemes élményeket kapni tőle! Csakhogy ehhez éppoly

közel kellene állnia a kőnapi gondolkodás szokásos alakzataihoz, mint a mitikus tartalmakhoz. Mintha a "többség" számára valaha is nyilvánvalóvá lehetett volna, hogy a képzőművészeti jelteremtés egyszerre épülhet a gondolkodás alapját képező történeti adatokra, - miközben kísérleti terepe, a kísérletet magát, anyagában véglegesítve - az ún. "öntudatlan" kifejezéseknek.

A Tom Wolf-féle leszámolás óhatatlanul felveti a továbblépés, továbbgondolás szükségét, és nem is túlzóan forradalmisághoz a mozzanat, ha a könyv keletkezése és a jelen idők művészi történeti tényekben mutatkozó különbségeire alapozzuk a "gondolatkísérletet". A Fülep Lajos által Lechner Ödön lehetséges jelentőségét "elővizionáló" módszer, az "elképzelés kísérlete" igen alkalmas ezúttal arra is, hogy az "új művészt" fantomképét szörványadatokból mozaikolja egybe. A "magyar possibilitás": amit máshol megszakitatlan alkotói gyakorlat folyamata valószínűsít; harc, bukás, rátalálás nyilvánossága, azt itt stilizált Olüsszeiben - "a modern művészet nagy kalandja" - esik jól megérteni.

A szellem-, és gyakorlati tudományok a tökéletes atomizáltság állapotát élik; a helyzet derűs ellenpontjait a képzőművészet és irodalom érzékelteti. Mert amíg meggyorsultak a kutatások a határterületeken, "multi-" és "interdiszciplináris" jelszavak mentén, addig a képzőművészet "Transzcendálása" átható, jelképi értelmű alakzatokban lépte át a Tom Wolf-féle helyzetfelmérés zárótételét. A képzőművészet "sokfélesége", stilusplurizmusnak megbélyegzett zavarossága, a "kvázi-művészeti" jelenségek többolyult tolakodása a "szent csarnokba" áthangszerelte a kérdéses korszak vezérszólamait. A szubkulturális jelenségek nyomai, a magánmitológiák fétistárgyai, a folyamat-történetek regisztrátumai /processz/ vagy a kötetlen pszichodramatikus akciók /performance/ egyenrangú jelentéshordozóként léptek fel a leismertebb művészettörténeti "partnerekkel" a nyolcvanas évek legelején fellépő világméretű erőgyakorlatban. Jogosan aggódik Peter Sager könyvének címében: "Mennyire kell meghalnia a művészetnek, hogy művészettörténet legyen belőle?" - s nem ért kevesebbet ezalatt, mint azt, hogy a művészettörténetnek is ki kell izzadnia: először egy új, más, releváns gondolkodásmódot, másodsor, egy módszert, melynek az alkotói gyakorlat nem áll ellent, amelynek megértéséhez kell vezetnie.

A változásokat - mert a leginkább ironikus, Unkritikus gesztusok itt lesznek szimbolikus értékűek - az Art and Language-csoport szemantikusai és kontextualistái jellemzik újabb keletű módszeraikkal. Akik az érzéki megjelenítés konvencióját a hetvenes években "belefojtották" tárgyhelyettesítő "tértjeikbe" /The Dematerialisation of Art object-Art Internacional, 1968. March 23./, azok az 1982-es kasseli Dokumentán /Atkinson, Bainbridge, Baldwin, Kosuth, Weiner/ valószínűsítő festőbe mártott nyelvvel /lásd. nyomhagyás/ pámpogják keresztül-kasul nyolc m-es kartonjaikat. Képet csinálnak. Kirühögtesítik magukat. A minimal art egyszínű mértanisége Frank Stella tarkára pingált alumíniumreliefjein tűnt tova, Ellsworth Kelly paneljei az antikvitás aurájával bizsergetnek már csak, "abból" a csapatból talán Kenneth Noland, aki némi romantikát visszaidézhet a 60-as években leöntött vásznak emlékével. Tom Wolf írásai, a "Malaszt" és a "Bugató" a beavatott könyvtelenségével, a Drám és kielégülés sejtetése nélkül regisztrálják a struktúra változáshoz, egy újfajta szemiozushoz vezető eseményeket. /Más kérdés, de innen ered, hogy propaganda szempontból ez az "Amerikában is megírták már" kevésbé sem kedvez a még valamirevállalkozóknak.../ Nem kétséges, hogy a művészet apacstánca és elhálásainak aktusa pontos a wolfi leírásban. Nem kétséges, hogy a művészet inrusztia triviálításba

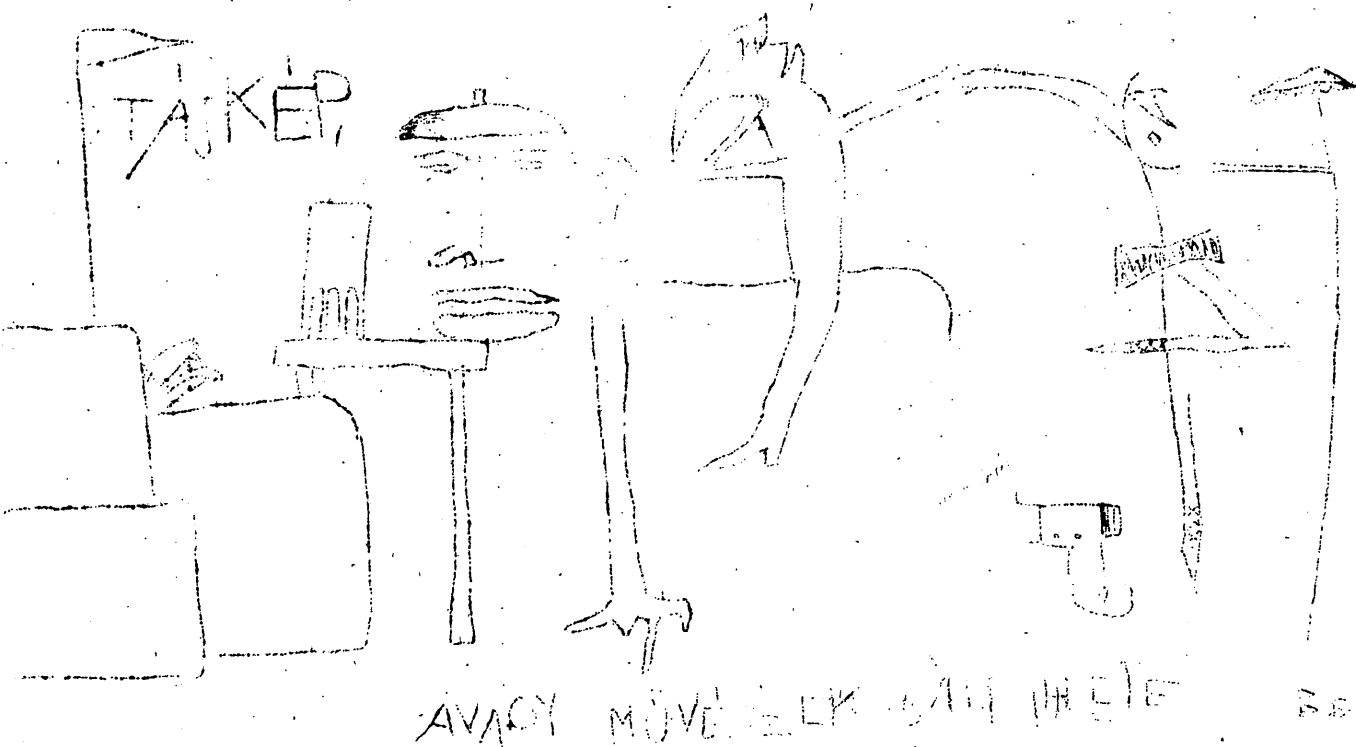
süllyesztette javait. Nem hamisság az sem, hogy a művész "bonija" a számon - Freud szavaival - pénz, hírnév, gyönyörű nők. Volt ez így már nem egyszer. Romlott erkölcsű prelátusok, tönkre lekorált maitressek d'átat-k a fűthetetlen versailles-i tükörfolyosókon; a "Monde" tapsolta már vörösre tenyerét a "Kunst-on". A futtatott egyed, a művész pedig valóban szolgáltatta a modern lelki szükségletet: "igen gazda, kinőttes származásodat, gazdasági vagy politikai sarzsídat. Jól tette, hogy felmentél, hisz több lettél általam." Nem véletlenül jegyzi meg Werner Hoffmann, hogy a "komfort" eredetileg szellemi vigaszt jelentett. A művész, az "école" vagy izmus - e hűsöges kitarítottak - azonban rögvest nyugtalanok lesznek, ha a "gazda" a pénzt az erkölcsi összetartozás "művészetbarátságával" cseréli fel. A művész magárahagyatottságának terheivel már nem foglalkozik Wolf, nem hitetlenkedik, nem legyint, hagyja, hogy úgy legyen, ahogy van. Nem fontos neki. Nincsenek múltó formulái a toporzékolásra, rikoltozásra, balhéra és műbalhéra, az össarkodásokra és kétértelmű sükolyokra. Mert soha nem mindenki adja be a derekát! Amit a meg-nem-alkuvókra alapozhatnak, az már nem érdekli. Így aztán nincsenek múltó kifejezései arra sem, hogy létezik gyákorlat, mely az élettel járó veszélyes közösségi vagy etikai problémákat a mindenoldalú veszélyeztetettség légkörében ki akarja fejezni. Nincsenek szavai a visszhangtalan autenticitásra, csak a lojális beolvadásra. Gondolatmenete nyomán az az egyébként motivált hamis hielcien erősödik fel, hogy az alkotó ember aktivitását a társadalmilag is aktuális - hasznos kérdésekhez köti. A művés et "játéklehetőségei" ebben a beállítással természetesen a gazdasági kalkulusok megformálta "jó viselkedés" irányában adottak. A Lorenzetti-féle "Jó kormányzás allegóriája" /Siena, Palazzo Pubblico/ nincs tekintettel a fakultatív létezés készleteti állapotára. A konceptuális művészet, vagy Fluxus mozgalma után nem illik például a tárgyalat és perfekció körébe figyelni. A land art megvalósította a gépmadár nézőpontjának megfelelő látvány előállítását, a body art mazo-chista elemek kuszott be közepesen avantgarde színpadokra. A kulturális promisszkuitásban előforduló valamennyi kapcsolatteremtési, pettinges és elhálási változatot végigszerenádozta, orgiázta a képzőművészet. A formallogikai okfejtés alapján két mozzant maradt ki ebből az aktuál-okkult Descartes szövegből. Az első: a meglévőnek minden egykor létezőt fel kell támasztani; a második: mikor így minden együtt van, akkor minden mindennel minden megtehető. A posztmodern mozgalom Lázárjai sokezeren várakoznak feltámasztatni új besorolásukra. Épületként, szoborként, festményként. A "perc-ember" pedig nekivesselkedik a kozmosznak. Jól eligazodik benne; s mert amaz tágasabb, a magakis vis onyait lakájosan el is rendezi ott. /Michèle Zaza szüleiivel és egy villanykörtével játssza el a Naprendszer és változó konstellációit/. Előjönnek a wit-tgensteiniánusok igazságot módellőző tökéletes tautológiáikkal /Notes on Art Language. Flash Art, 1971. 10-11./ a spontaneitást megasabbrendű öntudatként tetelezők, akik a "belső valóság" közvetítő nélkül, cizellálatlan és tradíciókat nélkülöző "átvitelét" kísértik /Ben Vautier/. A kapitalista és szocialista realizmus is interfunkcionális kapcsolatba kerültek /Will Copley/, a "csináld magad" esztétizálás hadállásai is megerősödtek. Hat évtizede hallik a "mindenki tehet-séges" /Moholy-Nagy/ idiomája, két évtizede a "minden ember művész" /Beyss-tétele, dolgoznak, hatnak a "titkos festmények" soha nem reális felületeken megvalósuló karabjai /Mel Ramsden/, léteznek M. Duchamp címszerű tisztaságban megfogalmazott "jelentéskioltasainak" ujkori alteregói és változatok az "művészet mint pszichés kompenzáció" - típusu ars poetikákra. Közben pedig jól ismert "kép ünnepe a szem számára", delacroixi maximája lehetett a 3T./tiltás, türelem, támogatás/ paternalista képletének alapjává. A dialektika így egyszerű kultúrtechnika mivel "ez a valóság a tervezett szá-

nitás azonos formaiságán alapul, és ennek célképzete a megtervezett, meghatározott emberi hasonlóság. Nne véletlenül Heidegger: "az ember uniformizáltság nélkül már-már a borzalom benyomását kelti". Hát hogyan születnének meg a művészet határain belül olyan állítások, mint Richard Serraé, aki, mint művész is, "magát a társadalmi méretű programizálás végtermékének" mondja?

Nicolas Schüffer "Ville Cybernétique"-je a percepciótól a munka kommunikációjáig valamilyen megelőző terápiás zavarelhárító humanizmus jegyében fogalmazza át a rilkei programot: "te csak ne csinálj semmit, majd én megváltoztatom a te életed..." Hogy ezenközben le kellene mondani a még meglévő sajáttról? Potomság. Victor Vasarely a "Színes városban" a művész-deniurgosz jó izlésének nevében árasztja megbízható Nofretetéseit, zebraírt, kockáit az előregyártott életterek betonfalaira, az esztétikai meliorizáció céltermékére. A beton-homlokzatra került kép - akármelyik - a szociabilitás és egyenlőség biztosítója. Nem lehet az architektúrában oldott konfliktusok feltárásának eszköze. "Mézteln nők és almafák" - hogy József Attilát aktualizáljuk, s, hogy Fülep Lajost is: "részadásnak luxus..." A "Színes város" a szépelgés lapályán kínálja közérthető programjait az árubőség jelszavainak megfelelő alteregónak. Hiszen világos: a művészet visszamenőleges esztétikai felfedezés, a harmonikus társasléti garanciája, s ha a jövőről van szó: szigorúan kauzális alapon megkonstruált jelszó. Ehhez rogyyan a szocializáció tanulmányos útjában rejtett sokféle lehetőség. Az oktatás és köznevelés "tervezett számításai" határozzák meg a horizontot, ahol a megismerési munka elhelyezkedhet. Hogy milyen eredménnyel? Pedig életformánk keretei megengednék az élet élményének kitérülését. Lehetőségeink szinkópában a tudományos ismeretek kemény sugarai mellett a művészet kevert színű árnyalatai és az egyén konfliktusainak árnyékos tónusai is ott lehetnének. Modellálhatnánk nemcsak ellen -, vagy szubkulturális felülbélyegzéssel - a más tekintetben leplezhetően struktúra változást. Szerénytelenségből még megengedhetnénk magunknak, hogy kritizáljuk Cicero jámbor mondását, miszerint valamely belső érzék folytán minden ember képes - még szabályok ismerete nélkül is - különbséget tenni jó és rossz között. Csakhogy furcsanód kiváltságokat hozott az -"egészséges emberi értelmre"-történő hivatkozások sora. Kiváltság a döntéshozatal kiváltsága. A nem kérdező kultúra tarsolyában bizonyosságok vannak. Igazságja a legkisebb ellenállású ösvényeken haladva lesznek. Dicsérik, keresik, támogatják, szeretik a "szépet", azt ami kifogástalan, humanista, virtuoz, szorgalom gyümölcse, gazdag férfi és női arányokban stb. Az oktatott, nevelt és köznevelt tömegek egyetértésével így a művészek - amit mi annak nehlünk - genetikusan meghatározott makacsságai, szokatlansága, zabolatlansága és titokzatossága aligha fog találkozni. A múzeumalapítási hullámhegyet hagyunk magunk mögött. Bekasodnak a jelen szempontjából irrelevánsnak tetsző kiugrások, és mégma is felcsettentik az "előadás" valamelyik balerináját a diszpóholyba. Ezeknek a gésztusoknak az olvasata kevésbé "előre" huz. Nem teszi érthetővé az organikus kultúra fejlődés nyomán létrejött helyzetet. Mert mindaz, ami mostanában történik a világban - és nálunk is éppen, hogy észrevehetően - az a "közskulturának" valamiféle önmeghatározó, önfelszabadító roham. Van ebben a "csak láncainkat veszithetjük" attitűdjéből, van benne erkölcsi és esztétikai fatalizmus, és felismerés, mely szerint minden felelősen vállalt viszony, kijelentés, az erkölcsi lényé, művésszé válás lehetőségével kecsegtet. Hogy a valóság csak akkor "számunkra való", ha konfliktusokban alakítva átéljük, s nem akkor, ha megvehető. Harag, az értékek veszélyeztetése miatt érzett "hivatalos" düh érdekvédelmi szervezettekkel megfogalmazott "esztétikai" vagy érdektelenség veszi körül azokat a műveket és vállalkozásokat, melyek a vizuális művészeteket illetik.

helyen különös képzettársítások felidézéseivel farcsán tapadva térhez és időhöz, kevésbé optimista módon ítéli meg az ipari-technológiai-civilizációs átalakulás folyamatát. Egy-ékkor egyre kevesebb ésszerű érvt lehet felhozni ellenük. És mindegy, mostmár, hogy a XX. századi modernizmus expanziójának levezető fázisa a "poszt" - mozgalom, vagy éppen ellenkezőleg, kezdet, mely nem feltétlenül a "nagy művészet" megszentelt tartományában érlelődött, hanem a létezés földközeli s férfiban, s most mégis esztétikai-kritikai természetű objektiváció lett. Akárhogy is van, az újból visszatérő bárdolatlan figurativitás, az ironikus értő "bon chic", Neue Wilde, Figuration Libre, a lokális vox populi "popja" megszólaltatja a centrális és periférikus formavilágokat. Rangjának megfelelő méltó szerepet kap ebben a képletben a városi képzett művész, működve farmer vagy vkeo-gerilla. Az egyéni érzékenység, másként neveltség, más vallás, más fantázia, szerelem, műveltség, filozófia, nyelvhasználat megjelölését követelő szerteln figurativitással olyan talapzat került egy poétika alá, mely az "egyen - művészet - közösség" működésének titokzatosabb képét és a művészethez kapcsolódás szertartását is segítette megérteni. Minden oldalú veszélyeztetettséget említettünk az imént. És miért ne tettük volna ezt, ha Chia, Clemente, Paladino vagy Cucchi műveire nézünk. Hiszen kontinentálsi méretekben sem távoli háborus gócek riasztanak. Narkománia, apartheid, éhínség, fasizmus. A jelentések válságát követő jelválságok, környezetszennyezés. A munkamegosztás kényszerei miatt egyre kevésbé értelmes életet befejező halál. És mindezekkel együtt nőtt meg a vizuális szomjuság és "egységben látás" iránt, valamint a kulturális tevékenység, kevésbé ismert, kevésbé ellenőrzött tényei iránt. Ahogy művelői mondják: "A Nagy Szépség" visszatérése iránt.

Aknai Tanás

AVAGY MŰVÉSZET ÉS ÉLET